

APRENTATGES DE LA COVID-19

Des del periodisme

Ponència de Milagros
Pérez Oliva

Periodista

Jornades UPEC

Ells són pocs, nosaltres som
moltes

4, 5 i 6 de novembre

Debat:

APRENTATGES DE LA COVID-19

Participants:

Joan Benach, Sara Berbel, Jordi Mundó, Milagros Pérez Oliva

Autora:

Milagros Pérez Oliva. Periodista

Data:

Dimecres 4 de novembre

Trobareu totes les ponències de XV Jornades de la UPEC a upec.cat

El filòsof croat Srećko Horvat (Osijek, 1983), deixeble d'Slavoj Žižek, deia en una entrevista a propòsit de les lliçons que ens portava la pandèmia: "Si fa dos mesos ens diuen que Boris Johnson parlaria de nacionalitzacions, que països amb governs conservadors es plantejarien implantar una renda bàsica universal o que a Pekín o Nova York la contaminació cauria en picat, no ens ho hauríem cregut". És cert. El coronavirus ha estat una sotragada tan forta que encara estem estabornits. Nosaltres, l'espècie dominant que ha posat la natura i el planeta al seu servei, de cop descobreix que és vulnerable davant un microbi minúscul. De cop ha hagut d'acceptar quelcom que havia oblidat, que els virus i bacteris són els nostres depredadors, i que aquest és tan eficaç en la seva estratègia de supervivència que en menys de dos mesos ens ha abocat a la paràlisi.

Ens ha recordat que les grans epidèmies com la pesta del segle XIV, que per allà on passava s'emportava un terç de la població, no són cosa del passat llunyà. Des de la pandèmia de la grip del 1918, que va matar més de 60 milions de persones, els científics advertien sobre la possibilitat que una mutació vírica ens tornés a portar una epidèmia d'efectes devastadors. I així ha sigut. La Covid-19 no només ha portat una crisi sanitària que ja ha provocat més de 1,5 milions de morts, sinó que ha abocat l'economia a una crisi global. S'ha dit amb raó que el coronavirus ha estat una mena de prova d'estrès extrema que ha posat a prova totes les estructures socials. En primer lloc els sistemes sanitaris, però també la resiliència de la societat i l'economia i la capacitat individual de fer front a un desafiament com aquest.

Quines lliçons en podem treure, amb caràcter general i també des del periodisme? Com afectarà la nostra manera de viure i de pensar? Són preguntes pertinents, perquè aquesta no serà la darrera pandèmia i potser tampoc la pitjor. En una conversa amb Jorge Carrión al CCCB, l'escriptor italià Alessandro Baricco posava l'accent en la necessitat d'enfocar aquesta pandèmia com un assaig general per encarar les que vindran, particularment les crisis climàtiques que, com aquesta, seran també asimètriques i d'evolució incerta.

Els moments de crisi solen actuar com a acceleradors de les transformacions en curs. I també com a catalitzadors del canvis culturals que se'n deriven. Des d'aquest punt de vista, voldria assenyalar alguns dels que crec que són més rellevants.

Consciència de vulnerabilitat.

Aquesta és la primera lliçó de la pandèmia. La crisi del coronavirus ha arribat quan encara no ens havíem recuperat de la del 2008 però, a

diferència d'aquella, aquesta no té responsables concrets a qui culpar ni morosos a qui senyalar. No podem acusar les víctimes d'haver estirat més el braç que la màniga. Ha estat l'atzar el desencadenant, encara que puguem considerar que som nosaltres els qui, amb el nostre model productiu depredador de la natura, hem creat les condicions per fer-la possible.

Hem hagut de transitar de l'emergència sanitària a la crisi econòmica, i d'aquesta a l'emergència social en pocs mesos i això ens ha fet prendre consciència de vulnerabilitat. Però aquesta vegada la reacció col·lectiva ens dona raons per a un cert optimisme. La resposta ha sigut molt diferent a la del 2008. Han sorgit infinitat d'iniciatives solidàries i els poders públics han pres mesures per socialitzar el patiment. El que fa molt poc era impensable i ni tan sols es podia esmentar, forma part ara de la conversa pública: s'han prohibit els acomiadaments, s'ha començat a parlar de renda mínima universal i s'han aplicat fórmules agosarades com no donar subvencions als qui reparteixen dividendes o tenen comptes a paradisos fiscals.

La vida per sobre de l'economia.

Això és nou. Boris Johnson o Donald Trump van intentar imposar la visió contrària, deixar que el virus seguís el seu curs per protegir l'economia. Però la societat no els ha seguit. En general, l'estratègia que s'ha imposat ha estat parar l'activitat, i amb ella l'economia, per protegir els més vulnerables, que són la gent gran i els malalts crònics. Ha predominat una resposta humanista just quan la cultura dominant menysté el valor de la gent gran i tendeix a considerar-la un destorb. Com ha dit Michael J. Sandel, autor del llibre *Lo que el dinero no puede comprar* (Editorial Debate), la pandèmia ens ha brindat una oportunitat única de canviar les prioritats.

El valor del bé comú.

S'ha donat valor a tot allò que fa possible el benestar i la seguretat de tots, per sobre del benefici privat. S'ha generat un consens molt general en què cal reforçar i protegir el sistema sanitari públic, doncs pel seu caràcter universal i gratuït constitueix la millor eina d'equitat contra l'adversitat. Considerat fins ara com una càrrega per a l'Estat, com una despesa a reduir, hem vist la seva importància com a inversió en futur i en cohesió social. Com també s'ha posat de manifest que no es pot fer front a una emergència com aquesta sense un Estat de benestar robust. S'ha reconegut també l'aportació essencial

de professions i serveis poc valorats per les regles del mercat. Ha emergit el valor social dels treballs de cures i serveis que justament són els que estan pitjor remunerats.

El model de globalització, en qüestió.

La pandèmia ha encetat una interessant discussió sobre com evolucionarà la globalització. Durant l'aturada general, ha quedat clar que el que abans era un avantatge, ara és una debilitat: les deslocalitzacions fetes per abaratir costos s'han convertit en un element de fragilitat. S'han trencat les cadenes de subministrament i això ha afectat les economies de molts països abans que arribés el virus. La dependència exterior ens fa vulnerables perquè, en una situació de crisi com aquesta, el mercat deixa de funcionar bé. En un primer moment hi ha hagut un replegament nacionalista, com quan Alemanya, al començament de la pandèmia, va prohibir exportar cert material sanitari. Molts governs es plantegen ara que han de garantir unes determinades reserves estratègiques i la capacitat de produir certs tipus béns.

La importància d'un entorn amable a la ciutat.

El confinament ens ha fet veure que hem de repensar el disseny i l'organització de les grans ciutats. Que necessitem més natura i més espai vital. Moltes ciutats estan ara replantejant aspectes centrals com l'urbanisme, el disseny de l'espai públic i la mobilitat. Algunes, com Barcelona, París o Pontevedra, han pres mesures d'esponjament i reducció del tràfic que esdevindran permanents. I, sobretot, s'ha encetat un gran debat sobre la urgència de combatre l'altra gran causa de morts evitables que és la contaminació. Fórmules com la ciutat dels 15 minuts, expressada pel sociòleg Carlos Moreno, s'obren pas com a alternativa de futur.

La llar com a refugi.

Durant els mesos de confinament hem pogut comprovar la importància de tenir una llar confortable, un lloc on guarir-se. Hem de revisar els paràmetres de qualitat dels habitatges. El confinament no ha estat el mateix als països del nord, que tenen cases espaioses, que als del sud. Ni a la ciutat que al camp. La pressió del mercat especulatiu ha fet que a ciutats com Barcelona els habitatges siguin cada cop més petits i molts d'ells sense condicions de llum i ventilació adequades. La pandèmia ens ha tancat a casa, on ara també treballem, i ens ha fet

veure la importància de tenir llum, sol i sortides a l'exterior. Cal tenir una arquitectura i un urbanisme més flexibles i oberts, que afavoreixin els vincles socials i es puguin adaptar a diferents necessitats vitals en situacions canviants: nens, teletreball, confinament...

Podem viure amb molt menys.

Durant la pandèmia molta gent ha estalviat. Per por, però també per consciència. El turisme massiu i aclaparador potser no tornarà, primer per por a la Covid, però després pels costos ecològics. No té sentit desplaçar-se milers de quilòmetres, amb la petjada ecològica que això deixa, per passar un cap de setmana en una ciutat estrangera. Els vols barats han esdevingut el símbol d'un sistema en fallida: primer es produeix per consumir i ara hem de consumir per produir, perquè l'economia no s'aturi. No necessitem tanta roba ni menjar maduixes el desembre. No té sentit un model de consum malbaratador mentre les fileres de la fam creixen davant els bancs d'aliments.

Aquests són alguns dels aprenentatges generals que ens ha portat una pandèmia que ens ha posat a prova a tots. També al periodisme. A diferència de les anteriors crisis sanitàries, crec que aquesta vegada el periodisme ha estat, en general, a l'alçada del desafiament. S'ha donat molta i molt bona informació. Encara que sempre hi ha aspectes a millorar i pràctiques aïllades criticables, el tractament que se n'ha fet als grans mitjans de comunicació ha estat en general complet i fiable. Tots sabien que s'hi jugaven el prestigi i la confiança dels ciutadans. Els mitjans han jugat també un paper clau en l'orientació del debat públic cap a una resposta solidària i han contribuït a la idea que la protecció de la vida havia de passar per sobre d'altres consideracions.

En la segona onada hem vist la dificultat de mantenir aquest discurs. Conforme la pressió dels sectors econòmics afectats per les restriccions econòmiques creixia, les autoritats tenien més dificultats per mantenir el discurs i han aparegut en la discussió falsos dilemes, per exemple, entre salut i economia o entre salut i benestar emocional.

Seguint el criteri de la major part dels experts, la primera resposta dels mitjans a les notícies que arribaven de Wuhan va ser intentar no

alarmar. Tant els experts com els mitjans van estar condicionats per les experiències anteriors, en què el periodisme va ser fortament criticat, amb raó, per haver contribuït a l'alarmisme. El primer precedent era l'epidèmia del SARS el 2003, també causada per un coronavirus, que va provocar una gran alarma mundial, però al final, i malgrat que tenia una mortalitat del 13%, va acabar amb 8.098 infectats i 774 morts a tot el món.

El 2005 va arribar la grip aviar, que va fer estralls a les granges però va tenir molt poca incidència en humans. L'alarma procedia en aquell cas d'una hipòtesi: la possibilitat que el virus mutés i pogués transmetre's entre humans. Mai va arribar a passar. Tots els casos que hi va haver en humans, uns pocs centenars, van ser per contacte directe amb animals infectats. Però el món occidental va reaccionar amb una gran histèria col·lectiva que va portar les autoritats sanitàries a prendre mesures exagerades i poc justificades. Per exemple, comprar grans quantitats de Tamiflu, un antiviral comercialitzat per tractar la grip convencional, del que ja se sabia que tenia molt poca efectivitat. En el cas d'Espanya es van comprar 12 milions d'unitats de tractament que van acabar caducant.

Molta més estridència mediàtica va provocar encara la grip porcina o grip nova del 2009. Altre cop l'alarma procedia d'una amenaça hipotètica: que aquella soca del virus de la grip d'origen porcí pogués mutar i tornar-se molt més mortífera. L'alarmisme que es va crear va portar els països rics a una subhasta a l'alça per assegurar-se reserves de la vacuna de la grip. A Espanya se'n van comprar 13 milions quan ja se sabia, pel que havia passat a l'hemisferi sud, que la grip nova era molt més benigna que l'estacional.

En els dos casos s'havia reproduït el mateix patró: un gran alarmisme social que va portar a una sobreactuació de les autoritats. Tots cridant que venia el llop, però el llop no va arribar. I això va portar el descrèdit dels alarmistes. Aquesta experiència va condicionar la visió del nou coronavirus. Aquesta vegada, però, el llop venia de veritat.

La comunicació és un element essencial en qualsevol mena de crisi, però encara més en una situació de pandèmia, perquè de l'adherència de la ciutadania a les mesures de contenció depèn, literalment, la vida de molta gent. Cal transmetre tranquil·litat però alhora conscienciar de la necessitat d'acceptar mesures molt dures. I això no es fàcil quan, com en aquest cas, es tracta d'una amenaça sobtada, d'efectes devastadors, en què el coneixement va per darrere del virus i l'expansió és exponencial. A aquesta dificultat cal afegir ara un nou fenomen comunicatiu, la infodèmia, caracteritzada per un excés d'informació i la difusió de notícies falses, rumors i teories de la conspiració. Un camp abonat per a la tempesta mediàtica perfecta:

grans qüestions per resoldre i molta ansietat en mig d'una gran sobrecàrrega informativa.

La gestió de la comunicació per part de les autoritats ha tingut dues parts molt diferenciades, amb el final del confinament com a punt d'inflexió. Durant la primera fase, de gestió centralitzada, la informació ha fluït des de l'administració central amb una voluntat clara d'esmenar mancances detectades en anteriors crisis sanitàries, com la de l'èbola. Es tracta de mostrar que hi ha comandament i que aquest es guia en tot moment per l'opinió dels experts en la protecció del bé comú. En situacions de crisi és important un lideratge al màxim nivell que doni seguretat i confiança. També és important demostrar voluntat de comunicació i transparència. Aquesta finalitat tenien les compareixences periòdiques del president Pedro Sánchez, amb profusió de dades i arguments. I també les rodes de premsa d'un portaveu solvent i empàtic com és Fernando Simón. És molt important que hi hagi una font d'autoritat que la gent pugui prendre com a referència davant la profusió de rumors i notícies falses que inevitablement els arriben. Es requereix a més una gran habilitat per comunicar incertesa sense caure en el derrotisme. En el cas de Catalunya, després d'un buit considerable, el nomenament de Josep Maria Argimon com a responsable de salut pública va marcar també un punt d'inflexió en la comunicació molt positiu.

Hi ha hagut també alguns aspectes negatius. S'ha abusat, per exemple, del llenguatge bèl·lic. Per transmetre autoritat no calien tants uniformats a les rodes de premsa. És un altre tipus d'autoritat el que es demana en aquests casos. La retòrica de l'enemic i de la guerra ofereix un imaginari fàcil d'entendre, però també se n'ha abusat. El que millor funciona és l'empatia i la pedagogia, com hem vist en moments memorables, com els esforços de Jacinda Ardern per fer comprendre per què havíem de quedar-nos a casa, com quan Angela Merkel va explicar com es produïa l'expansió exponencial del virus o l'expressiva frase de Giuseppe Conte: "Mantinguem-nos allunyats avui per poder-nos abraçar amb més força demà".

Ha funcionat bé la comunicació adreçada a un públic general, però han mancat campanyes específiques per a un grup de població que hauria d'haver estat una diana informativa prioritària, els joves. Calien missatges adreçats directament a ells, expressats amb els seus codis de valor i a través dels mitjans que ells més freqüenten.

Tota aquesta estratègia es va malbaratar durant la segona fase per la confrontació política i la utilització partidista de la pandèmia. La gestió centralitzada havia donat la possibilitat que els governs autonòmics de diferent color que el central poguessin criticar la seva gestió sense cap cost per a ells. Però el final de l'estat d'alarma va

portar una nova fase de gestió, en deien compartida, però que en realitat era de confrontació. La profusió de missatges contradictoris entre les autoritats de diferents territoris i fins i tot dins d'una mateixa comunitat no ha fet més que generar confusió i desconfiança. Ha passat com quan un malalt rep missatges contradictoris d'uns metges que li volen imposar severes restriccions: com més confusió i desconfiança es genera menor és l'adhesió al tractament. El partidisme ferotge i la polarització han erosionat la confiança en les institucions, han restat autoritat als responsables de gestionar la pandèmia i han fet cometre errors imperdonables, com una desescalada precipitada que hem pagat molt cara.